

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ОСВІТИ ТА ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК[002.1:378.091.2] «19»

Е. А. Аблаєв

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС ЯК Певна СУКУПНІСТЬ ДОКУМЕНТІВ У СТРУКТУРІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА (80-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті визначено, що навчально-методичний комплекс – це певна сукупність навчально-методичних документів, що являє собою проект навчально-виховного процесу, який згодом буде реалізований на практиці; модель майбутньої педагогічної системи вивчення дисципліни, модель спеціальності в цілому. Автор описує стадії створення навчально-методичного комплексу: емпіричну, теоретичну, упровадження засобів, ідей та методів комп'ютеризації. Доведено, що розробка науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу – це складна та трудомістка методична проблема, розв'язання якої не знаходиться за межами можливостей педагогічних колективів будь-яких навчальних закладів.

Ключеві слова: навчально-методичний комплекс, навчально-методичні документи, педагогічна система, структура, розвиток, навчально-виховний процес.

Постановка проблеми. Розвиток демократичної суверенної України – складний, багатоплановий процес, який торкається всіх аспектів життя суспільства. Серед них пріоритетною є проблема освіти як першооснова могутності держави. Без усвідомлення ролі, яку відіграє система вищої освіти у процесі становлення Української держави, місця вищої освіти в соціокультурних перетвореннях, неможливий прогресивний розвиток суспільства. Тому однією з найхарактерніших тенденцій сучасного світу, який динамічно розвивається, є пошук найбільш ефективних систем освіти й виховання, намагання країн взаємодіяти, інтегруватися в освітянській системі, зміцнювати міжнародне співробітництво, наближатися до європейських освітніх стандартів. Разом із тим, поділяючи й підтримуючи такі дії, Україна прагне зберегти риси національної освітньої складової.

Аналіз актуальних досліджень. Питання становлення й розвитку педагогічної освіти в Україні та її забезпечення навчально-методичною літературою в певні історичні періоди розглядалися у працях О. Адаменко, В. Вихрущ, Л. Вовк, Н. Дем'яненко, М. Євтуха, Т. Завгородньої, С. Золотухіної, В. Лугового, В. Майбороди, О. Мартиненка, О. Микитюка, Н. Побірченко, С. Сірополка, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка та ін.

Сучасні підходи до розробки теоретичного підґрунтя, модульного розподілу змісту навчального матеріалу, специфіки структури навчальної літератури репрезентовано у працях А. Алексюка, Л. Артемової, А. Бойко, С. Вітвицької, О. Вишневського, В. Галузинського, І. Зайченка,

А. Кузьмінського, В. Лозової, О. Любара, В. Мадзігона, С. Максимюк, Н. Мойсеюк, В. Омеляненка, С. Пальчевського, О. Савченко, А. Сбруєвої, Г. Троцко, М. Фіцули, А. Фурмана, В. Ягупова та ін.

Мета статті полягає в розкритті сутності та змісту навчально-методичного комплексу як певної сукупності навчально-методичних документів у означений період.

Виклад основного матеріалу. У процесі реалізації шкільної реформи (1984 р.) виникла проблема формування нового типу педагогічного мислення вихователя. Методологічною основою формування нового типу педагогічного мислення повинна була стати діалектично вдосконалена марксистсько-ленінська теорія й світоглядний, науковий потенціал психолого-педагогічного знання, що постійно збагачується.

У цих умовах особливий зміст набирала вимога значного покращання ідейно-політичної підготовки студентів, педагогізації навчально-виховного процесу. Педвузам треба було підвищити якість методологічної і психолого-педагогічної підготовки. Із 1985/1986 навчального року почав здійснюватися перехід на роботу за новими навчальними планами, які характеризувалися посиленням ідейно-політичної, психолого-педагогічної спрямованості професійної освіти майбутніх учителів, встановленням більш тісних зв'язків теоретичного навчання з їх практичною діяльністю.

На думку дослідників В. Безпалька та Ю. Татури, не всі ще проблеми створення досконалого навчально-методичного комплексу були дозволені педагогічною наукою, і в цих умовах доводилося приймати рішення на основі досвіду, інтуїції або самостійних досліджень, а тому і створені навчально-методичні комплекси в різних ВНЗ і на різних кафедрах відображали їх специфіку. Створення досконалих навчально-методичних комплексів – справа часу, витрати якого залежали від обсягу предмета й кількості кваліфікованих розробників, проте в кожному випадку необхідно було враховувати деякі природні стадії розвитку навчально-методичного комплексу як психолого-педагогічного об'єкта.

Першу стадію створення навчально-методичного комплексу дослідники назвали «емпіричною». На цій стадії створення всієї навчально-методичної документації здійснювалося на основі досвіду та інтуїції, без опори на чіткі положення психології та педагогіки [1].

Ця стадія створення навчально-методичної документації характерна для досліджуваного етапу розвитку вищої школи. Зазначимо, що вона занадто затягнулася. На емпіричній стадії створення навчально-методичного комплексу не можна отримати високий ефект від його застосування. Навчально-виховний процес лише впорядковується, стає більш усвідомленим і керованим, проте його ефективність підвищується несуттєво порівняно зі стихійним навчально-виховним процесом, організованим і здійсненим без

достатнього опису в навчально-методичного комплексу. Звідси створюється хибне уявлення про те, що можна обійтися й без будь-якого орієнтування на який-небудь навчально-методичний комплекс під час здійснення процесу підготовки фахівців. Помилковість такого подання полягає в тому, що, хоча емпіричний навчально-методичний комплекс малоприсадибний для радикального вдосконалення навчально-виховного процесу, проте є необхідним вихідним моментом для цього.

Другу стадію створення навчально-методичного комплексу назвали «теоретичною». На цій стадії кожен документ побудований на основі певних положень психолого-педагогічної науки й оптимізований за певними критеріями. Зрозуміло, що на другій стадії створення навчально-методичного комплексу відкриваються шляхи цілеспрямованого вдосконалення всього навчально-виховного процесу.

На третій стадії створення й використання навчально-методичного комплексу упроваджуються засоби, ідеї та методи комп'ютеризації, що дозволяє отримати найвищу ефективність у підготовці кадрів.

Навчально-методичний комплекс – це певна сукупність навчально-методичних документів, що являє собою проект навчально-виховного процесу, який згодом буде реалізований на практиці. Створення такого проекту дозволяє вибрати найбільш ефективні шляхи досягнення цілей підготовки фахівців. Необхідний же набір таких документів залежить від того, що повинно бути спроектовано в навчально-методичному комплексі. Відповідь на це запитання може бути отримано, якщо визначити той об'єкт, який ми, викладачі, створюємо в нашій практичній діяльності навчання й виховання. Такими об'єктами, як показує педагогічний аналіз, є як приватна педагогічна система, створювана у процесі викладання предмета, так і загальна педагогічна система навчального закладу в цілому, що складається з приватних педагогічних систем усієї сукупності навчальних предметів із цієї спеціальності. Отже, навчально-методичний комплекс – це або модель майбутньої педагогічної системи вивчення цієї дисципліни (НМКД), або модель спеціальності в цілому (НМКС). Природно, що склад методичних документів навчально-методичного комплексу залежить як від дисципліни, так і від спеціальності. У кожному разі це має бути модель прийнятої педагогічної системи.

Навчально-методичний комплекс, що розглядається як дидактичний засіб управління підготовкою фахівців, уведений у практику ВНЗ у жовтні 1982 р. інструктивним листом № 32 Мінвузу СРСР «Про вдосконалення навчально-методичної роботи у вищих навчальних закладах». Основним положенням цього листа є вказівки про методику створення навчально-методичних комплексів (НМК) з окремих дисциплін (НМКД) і за спеціальністю в цілому (НМКС).

У наказі Мінвузу СРСР № 751 від 18 листопада 1985 р. визнано необов'язковим створення навчально-методичного комплексу за єдиною загальноприйнятою схемою, і вказано, що у створенні навчально-методичного комплексу як системно-методичного забезпечення навчально-виховного процесу підготовки фахівців кафедр і радам ВНЗ необхідно враховувати специфіку навчальних предметів, кваліфікацію викладачів й інші місцеві умови, уникаючи формалізму та зайвої писанини. Цей наказ створює необхідні умови для творчої методичної роботи у ВНЗ і реального впливу навчально-методичного комплексу на процес підготовки фахівців. Щоб методичне забезпечення навчального процесу стало дійсно системним, у ньому повинні бути відображені проектні розробки всіх елементів педагогічної системи, характерної для цього предмета чи спеціальності.

Усвідомлене й цілеспрямоване створення та вдосконалення педагогічної системи – основний службовий обов'язок викладача будь-якого навчального закладу. Як уже було вказано, зовнішнім, матеріальним утіленням цієї діяльності є навчально-методичні комплекси НМКД і НМКС, тобто певна сукупність методичних документів, за якими можна відтворити педагогічну систему.

Для розробки навчально-методичного комплексу особливо важливо у структурі педагогічної системи виділити елементи: «Цілі», «Зміст», «Дидактичні процеси», «Організаційні форми». Їх опис дає уявлення про сутність і можливості педагогічної системи, бо їх функціонування забезпечується лише двома шляхами: або самим викладачем, або за допомогою автономних технічних засобів навчання (ТЗН). Проте в обох випадках попередньо має бути збудовано навчальну програму – ескізну модель передбачуваної педагогічної системи. Цю модель потім конкретизують і розвивають в інших документах навчально-методичного комплексу.

Схему й послідовність моделювання педагогічної системи в навчально-методичному комплексі визначено загальною структурою педагогічної системи:

- спочатку визначено й докладно описано мету функціонування педагогічної системи, яка буде реально створюватися за цією програмою; при цьому на опис цілей накладено одну жорстку вимогу: діагностичність, тобто визначеність, вимірність, відтворюваність усіх параметрів мети;
- потім виконано опис змісту навчання й виховання з урахуванням вимог до спеціальності випускника навчального закладу та загально-дидактичних вимог: послідовності, доступності, науковості й наочності. У змісті навчання відбито ту необхідну інформацію, яка становить орієнтовну основу (властивості, правила, принципи, алгоритми, методи, особливості) засвоєної студентами професійної діяльності. Відбір змісту навчання здійснюється відповідно до мети навчання;

- наступним етапом створення навчально-методичного комплексу й моделювання в ньому певної педагогічної системи є вибір і розробка дидактичних процесів. На етапі побудови дидактичних процесів у НМК достатньо вказати теорію побудови пізнавальних дій студентами і спосіб управління цією діяльністю, гарантувати досягнення заданої меті навчання. Якщо це забезпечено, ми говоримо про реально виражені в навчально-методичному комплексі технології навчання. Докладна розробка дидактичного процесу здійснюється в таких документах навчально-методичного комплексу, як методичні вказівки до основних видів навчальних занять та навчальної літератури з дисципліни (у НМКД), у методичних вказівках до виконання курсових і дипломних проектів (у НМКС);
- заключним етапом створення навчально-методичного комплексу й моделювання в ньому педагогічної системи є визначення організаційних форм навчання, для яких його призначено. Розуміючи під організаційними формами навчання сукупність зовнішніх умов, у яких організується і протікає пізнавальна діяльність учня (в аудиторії, у лабораторії, очно, заочно тощо), ми враховуємо особливості взаємодії в педагогічному процесі студента з викладачем у поєднанні з документами, що регламентують права, обов'язки, взаємодію викладачів і студентів.

Отже, навчально-методичний комплекс є комплексною інформаційною моделлю педагогічної системи, яка відтворює названі вище чотири елементи педагогічної системи і цим задає її структуру.

За відсутності в моделі визначеності в описі тих чи інших елементів системи ми отримуємо різноманітні «неповні» навчально-методичні комплекси аж до таких, у яких жоден з елементів педагогічної системи точно не визначений і не обмежений і який тому методичним забезпеченням взагалі не є; це, зрештою, будь-який план чи схема можливої педагогічної системи, яка не володіє необхідною визначеністю для її відтворення на практиці.

Визначимо, що навчально-методичний комплекс є лише ескізною моделлю педагогічної системи. Розвиненішою і повнішою моделлю слугує підручник – природний розвиток і вінець навчально-методичного комплексу.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Розробка науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу – це складна і трудомістка методична проблема, розв'язання якої не знаходиться за межами можливостей педагогічних колективів будь-яких навчальних закладів. Єдине, що вимагається для цього, – професійна науково-педагогічна та спеціальна компетентність розробників такого забезпечення. Ми наголошуємо, що організуючим початком усіх розробок є уявлення про структуру, складові елементи й функціональний зв'язок у проєктованій (або вдосконалюваній) педагогічній системі.

Розкриття змісту кожного елемента педагогічної системи у вигляді однозначних і відтворюваних описів їх сутності, сенсу, діагностованих ознак і є системно-методичним забезпеченням процесу підготовки майбутніх вихователів у навчальному закладі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалько В. П. Системно-методическое обеспечение учебно-воспитательного процесса подготовки студентов / В. П. Беспалько, Ю. Г. Татура. – М. : Высшая школа. – 1989. – 143 с.
2. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Г. В. Беленька. – К. : Світоч, 2006. – 304 с.
3. Глузман О. В. Педагогічна освіта в університетах України: історичний аналіз / О. В. Глузман // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 3. – С. 151–160.

РЕЗЮМЕ

Аблаев Э. А. Учебно-методический комплекс как некая совокупность документов в структуре подготовки будущего педагога (80-е годы XX века).

В статье определено, что учебно-методический комплекс – это определенная совокупность учебно-методических документов, которая представляет собой проект учебно-воспитательного процесса, который впоследствии будет реализован на практике; модель будущей педагогической системы изучения дисциплины, модель специальности в целом. Автор описывает стадии создания учебно-методического комплекса: эмпирическую, теоретическую, внедрение средств, идей и методов компьютеризации. Доказано, что разработка научно-методического обеспечения учебно-воспитательного процесса – это сложная и трудоемкая методическая проблема, решение которой не находится за пределами возможностей педагогических коллективов любых учебных заведений.

Ключевые слова: учебно-методический комплекс, учебно-методические документы, педагогическая система, структура, развитие, учебно-воспитательный процесс.

SUMMARY

Ablayev Ye. Educational and methodological complex as a certain set of documents in the structure of future teachers' training (the 80th of the XXth century).

In the article it is defined that the educational and methodological complex is a certain set of instructional documents that is the design of the educational process which will be subsequently implemented in practice; the model of the future pedagogical system of studying the discipline, the model of specialty in general is revealed. The creation of such a project allows selecting the most effective ways to achieve the goals of training the specialists. The required set of the documents depends on what is necessary to be designed in educational and upbringing complex. The answer to this question can be obtained if one defines the object that the teachers are creating in their practice training and education. These objects, as the pedagogical analysis shows are as well as the private educational system created in the process of teaching the subject and the overall educational system of the educational institution as a whole, consisting of private pedagogical systems of the totality of the subjects of this specialty.

The author describes the stages of creating the educational and methodological complex: empirical, theoretical, implementation of the means, ideas and methods of computerization. It is proved that the development of the scientific and methodological support of the educational and upbringing process is a complex and time-consuming methodological problem which solution is not beyond the capacity of educational groups of any educational schools.

Thus, educational and methodological complex is a model or future educational system of studying this discipline or a specialty model in general. Naturally, the composition of the methodological documents of the educational and methodological complex depends on the discipline and the specialty. In any case, it should be a model of the adopted educational system.

Conscious and deliberate creation and improvement of educational system is the main official duty of a teacher of any educational institution. As it has already been indicated, the educational and methodological training complexes are the external, tangible embodiment of this activity, i.e. a set of methodological documents, with the help of which can be created the educational system.

To really solve this problem in the future, it was necessary to take seriously the scientific and pedagogical support of the restructuring of secondary and higher education, the improving of pedagogical culture of all the activities of the students and teachers of educational institutions in general. The current uncertainty of the scientific and pedagogical methods of the provision of the educational process must be overcome that the lift of the quality of teaching should be real, not mythical and elusive as it was repeatedly mentioned in the party and government documents on the problems of the improvement of higher, secondary special and general education.

The development of scientific and methodological complex of the educational process is a complex and time-consuming methodological problem which solution is not beyond the capacity of educational groups of any educational institutions. The only thing required for this is professional scientific and pedagogical and specific competence of the designers of the provision. We stress that the organizing principle of all the developments is the strict conception of the structure, components and functional connections in the designed (or improved) educational system.

Key words: *educational and methodological complex, educational and methodological documents, pedagogical system, structure, development, educational and upbringing process.*